

але й стратегії, спрямовані на стабілізацію зовнішнього і внутрішнього середовища підприємства. Це може включати диверсифікацію джерел фінансування, оптимізацію робочих процесів, інвестиції в забезпечення безпеки працівників, а також адаптацію до змін в умовах мобілізації чи кризи.

Практична значущість дослідження полягає в тому, що його результати можуть бути використані внутрішніми користувачами підприємств для своєчасного реагування на загрози фінансової нестабільності та впровадження комплексних рішень, що сприяють поліпшенню фінансової стійкості. Подальше удосконалення шляхів покращення показників ліквідності та платоспроможності в умовах невизначеності дасть змогу підприємствам краще адаптуватися до зовнішніх викликів у довгостроковій перспективі.

Abstract. The article is dedicated to the analysis of liquidity and solvency of retail enterprises in times of war. The definitions of these concepts, their goals, and their significance for business stability are analyzed. The main liquidity and solvency indicators are discussed, along with their impact on the financial stability of businesses. Special attention is paid to the causes of the deterioration of liquidity and solvency, including economic and external factors that cause difficulties in the financial condition of enterprises. Based on the findings, possible ways to improve these indicators are proposed, particularly through the diversification of financing, optimization.

Keywords: liquidity, solvency, retail trade, wartime.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Іонін Є. Є. Діагностика відповідності платоспроможності базовим концепціям бухгалтерського обліку. *Фінанси, облік, банки*: наук. журнал. Вінниця: ДонНУ імені Василя Стуса, 2019. № 1(24). С. 129–137. DOI: 10.31558/2307-2296.2019.1.14 (дата звернення: 14.02.2025).
2. Кубецька О. М., Остапенко Т. М. Ліквідність і платоспроможність підприємства. *Модернізація вітчизняної правової системи в умовах світової інтеграції*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., Кропивницький: ЛА НАУ, 2022. С. 360–362. URL: <http://ndekc.lviv.ua/pdf/17.pdf#page=361> (дата звернення: 14.02.2025).
3. Шапошнік Ю. О., Лисак Г. Г. Ліквідність як фінансово-економічна категорія. *Стратегічний розвиток України: генерування, імплементація, реалізація*: тези доповідей Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. здоб. вищ. освіти і мол. учених, Харків: Держ. Біотехнологічний ун-т, 2023. С. 80–82. URL: <https://biotechuniv.edu.ua/wp-content/uploads/2023/06/materialy-conf-14-04-23.pdf> (дата звернення: 14.02.2025).
4. Стефанко А. О., Курило О. Б. Ліквідність суб'єктів господарювання в умовах невизначеності. *Modern ways of development of science and the latest theories*: The XIII International Scientific and Practical Conference. Madrid, Spain, 2023. Р. 72–75. URL: <https://eu-conf.com/wp-content/uploads/2023/11/MODERN-WAYS-OF-DEVELOPMENT-OF-SCIENCE-AND-THE-LATEST-THEORIES.pdf> (дата звернення: 14.02.2025).
5. Левкович О. В., Воробйова А. О. Аналітичні основи ліквідності та платоспроможності підприємства. *Ефективна економіка*: електронний журнал. Дніпро: Дніпровський державний аграрно-економічний університет, 2022. № 5. С. 89–91. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=10307> (дата звернення: 14.02.2025).
6. Якимчук Т. П., Донських Ю. А. Платоспроможність як визначальний фактор ефективного розвитку підприємств. *Глобальні та національні проблеми економіки*. Миколаїв: Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського, 2017. № 20. С. 912–917. URL: <http://global-national.in.ua/archive/20-2017/185.pdf> (дата звернення: 14.02.2025).
7. Агєєва О. О., Хозєєва П. М. Платоспроможність підприємства в контексті фінансової безпеки та довгострокової стійкості. *Наука і молодь у XXI сторіччі*: збірник матеріалів X Міжнародної молодіжної науково-практичної інтернет-конференції. Полтава: ПУЕТ, 2025. С. 908–910. URL: https://puet.edu.ua/wp-content/uploads/2025/01/nauka-i-molod_2024.pdf (дата звернення: 14.02.2025).
8. Чорновол О. Забезпечення платоспроможності вітчизняних підприємств торгівлі в сучасних умовах. *Економіка і фінанси бізнесу*: збірник наукових статей. Київ, КНТЕУ, 2021. Ч. 1. С. 142–146. URL: <https://knute.edu.ua/file/MjkwMjQ=/9ddf22ee9b8926ffb9ca80e2c22a7c87.pdf#page=142> (дата звернення: 14.02.2025).

УДК 657.1+658]:336.221

СТРАТЕГІЧНЕ ФОРМУВАННЯ ОБЛІКОВОЇ ПОЛІТИКИ ЯК КЛЮЧОВИЙ МЕХАНІЗМ ОПТИМІЗАЦІЇ ПОДАТКОВИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ БІЗНЕСУ

А. Я. Максим'як, О. О. Разборська

Анотація. У дослідженні проаналізовано специфіку податкового планування як невід'ємного елементу управління податковими зобов'язаннями підприємства. Виявлено, що облікові методи, застосовувані в межах податкового планування, спрямовані на прискорене відображення витрат або відтермінування визнання доходів, що дає

змогу тимчасово знизити податкове навантаження. Розглянуто окремі аспекти облікової політики, які активно використовуються вітчизняними підприємствами для оптимізації податкових платежів. Зокрема, проаналізовано механізми врахування рівня суттєвості фінансових операцій та подій з метою розширення витратної частини і, відповідно, зменшення об'єкта оподаткування. Окрему увагу приділено практиці переоцінки запасів як інструменту регулювання податку на прибуток.

Ключові слова: податкове планування, облікова політика, оптимізація податкових зобов'язань, суттєвість, переоцінка, інвентаризація.

Постановка проблеми. Податкове планування розглядається як частина податкового менеджменту, що передбачає легітимне зниження податкового навантаження підприємства шляхом оптимального використання положень чинного податкового законодавства. Цей процес базується на коригуванні господарських операцій та методології ведення бухгалтерського обліку.

Основною метою податкового планування є зменшення обсягу податкових виплат до мінімально можливого рівня за безумовного дотримання законодавчих норм. Організація цього процесу в межах підприємства ґрунтується на підходах до оптимізації податкових платежів.

Насамперед це формування облікової політики. Оскільки підприємство має можливість самостійно впливати на облікову політику, вона відіграє ключову роль у податковому плануванні та слугує важливим інструментом у цій сфері. Водночас необхідно враховувати, що відповідно до Податкового кодексу України, контролюючі органи уповноважені перевіряти правильність визначення фінансових результатів як за національними стандартами бухгалтерського обліку, так і за міжнародними стандартами фінансової звітності. Це пояснює підвищену увагу представників податкової служби до облікової політики підприємств [1].

По-друге, важливим є застосування податкових пільг. Податкове та бухгалтерське законодавство передбачає законні механізми зниження податкового навантаження. До таких заходів належать використання передбачених Податковим кодексом пільг, оптимізація договірних відносин, зменшення бази оподаткування, можливість відстрочення податкових платежів, а також інші методи, які дають змогу ефективно керувати податковими зобов'язаннями.

Також варто зазначити контроль строків сплати податків. Недотримання встановлених термінів може призвести до фінансових санкцій, однак своєчасне планування платежів дає змогу сплачувати податки у визначені законом пізні терміни без нарахування штрафів. Це сприяє збереженню ліквідності підприємства та забезпечує додаткові можливості для його фінансової діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням особливостей податкового планування в сучасних реаліях ведення бізнесу в Україні займаються такі науковці: І. Л. Грабчук, С. М. Лайчук [2], В. С. Варналій, А. М. Романюк [3], О. О. Осадча [4], Г. С. Мельничук, В. В. Ткаченко [5], Я. І. Глущенко, О. О. Корогодова, Н. О. Черненко, Т. Є. Моїсеєнко [6]. Значний внесок у вивчення можливостей та перспектив податкового планування зробили й зарубіжні дослідники, зокрема М. Соорер, Q. Т. К. Nguyen [7].

Зважаючи на те, що облікова політика є ключовим механізмом впливу на визначення податкової бази та відіграє важливу роль у податковому плануванні, доцільно зосередитися на аналізі основних принципів її ефективного формування. Це дасть змогу обґрунтувати правомірність застосування відповідних методів обліку, забезпечити коректність ведення бухгалтерського обліку та сприяти оптимізації податкових зобов'язань підприємств.

Метою статті є аналіз ключових аспектів облікової політики підприємства в контексті застосування фундаментального механізму податкового планування.

Основний розділ. Оформлення процесу податкового планування включає низку взаємопов'язаних кроків для забезпечення своєчасних ефективних управлінських рішень, зокрема обліково-аналітичних процедур, що узагальнено і представлено на рис. 1.

Формування облікової політики для цілей оподаткування передбачає вибір найбільш вигідного підходу з-поміж варіантів, передбачених законодавством. Це пояснюється тим, що різні дозволені методи ведення обліку можуть по-різному впливати на податкові нарахування, хоча сама господарська діяльність підприємства залишається незмінною. Основна мета більшості облікових методів у сфері податкового планування – пришвидшене визнання витрат або відтер-

мінування фіксації доходів. Такий підхід впливає на терміни сплати податків, даючи змогу відкласти податкові зобов'язання на більш пізній період.

1. Визначення податкового середовища підприємства	Першочергово аналізується перелік податків і зборів, які зобов'язане сплачувати підприємство. Це залежить від його правового статусу, установчих документів, положень Податкового кодексу України та інших нормативних актів
2. Формування договірної бази	Відповідно до Господарського кодексу та внутрішніх документів підприємства встановлюються типи договорів, що регулюватимуть співпрацю з контрагентами. Коригування умов угод дає змогу оптимізувати фінансові показники та податкові зобов'язання
3. Відбір ключових господарських операцій	З урахуванням стратегічних планів визначаються стандартні операції, які здійснюватиме підприємство
4. Аналіз господарських процесів	Оцінюються всі напрями діяльності підприємства, беручи до уваги фінансові, податкові та договірні аспекти
5. Попередня система обліку господарських операцій	Розробляються найбільш ефективні способи відображення фінансово-господарських фактів у бухгалтерському обліку, що сприяє мінімізації податкових витрат
6. Структурування господарських операцій	Формується журнал типових операцій, який стає основою для ведення податкового та бухгалтерського обліку
7. Оцінка фінансового ефекту та податкових ризиків	Здійснюється порівняльний аналіз господарських операцій з метою досягнення найкращих фінансових результатів за умови мінімізації податкових ризиків
8. Формування альтернативних облікових стратегій	Розробляються варіанти облікової політики для забезпечення ефективного податкового планування та оптимізації податкового навантаження

Рис. 1. Етапи організації процесу податкового планування

Джерело: побудовано автором самостійно

Розглянемо ключові аспекти облікової політики, які активно застосовуються для податкової оптимізації. Насамперед у внутрішньому наказі про облікову політику варто зазначати рівень порогу суттєвості, який встановлюється зі врахуванням вимог та потреб, масштабів бізнесу.

Суттєвою вважається інформація, відсутність якої у фінансовій звітності може вплинути на рішення її користувачів [8]. Визначення суттєвості ґрунтується на національних положеннях (стандартах) бухгалтерського обліку та управлінських рішеннях керівництва. Водночас підприємство має право самостійно встановлювати кількісні та якісні критерії суттєвості господарських операцій і статей звітності, якщо відповідні вимоги не закріплені у нормативно-правових актах [9].

Порогові значення суттєвості не варто встановлювати у вигляді фіксованих грошових сум. Використання відносних показників дає змогу точніше оцінити значущість господарських операцій, подій чи статей фінансової звітності, враховуючи зміни в обсягах діяльності підприємства (табл. 1).

**Параметри визначення суттєвості інформації,
що можуть бути зафіксовані в обліковій політиці підприємства**

Об'єкт визначення суттєвості	Поріг суттєвості	Базовий показник
Господарські операції та події, пов'язані зі зміною у складі активів, зобов'язань, власного капіталу	До 3 %	Вартість відповідно або всіх активів, або всіх зобов'язань, або власного капіталу
Господарські операції та події щодо доходів і витрат	До 2 %	Сума чистого прибутку (збитку)
	До 0,2 %	Загальна сума доходів підприємства, або загальна сума витрат підприємства, або найбільша за значенням класифікаційна група доходів та витрат відповідно. Наприклад, чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) та собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)

Джерело: узагальнено автором на основі [9]

Розглянемо випадки, коли підприємство може застосовувати принцип суттєвості для збільшення витрат, і відповідно зменшення бази оподаткування прибутку.

Підприємство має право визначати вартісні межі для активів, що належать до категорії малоцінних необоротних матеріальних засобів. Розподіл здійснюється з урахуванням суттєвості вартості таких активів. Якщо підприємство вважає, що певні необоротні активи мають несуттєву вартість, їх можна класифікувати як малоцінні та застосовувати прискорені методи амортизації, наприклад, 50 % / 50 % або 100 % [10]. Наприклад, недорогі інструменти чи господарський інвентар, що використовуються в офісі або на виробництві, можуть бути безпосередньо включені до витрат або віднесені до категорії швидкозношуваних предметів. Якщо їх вартість та кількість незначні, доцільно відразу списати такі активи на витрати підприємства.

Отже, невеликі суми, які не мають значного впливу на загальну вартість активів, не відображаються в балансі. Відомості про офісні матеріали вважаються неістотними, тому їх окреме розкриття у фінансовій звітності не є необхідним. Водночас підприємство має забезпечити контроль за використанням таких ресурсів через внутрішній оперативний облік. Це сприяє збереженню майна та є важливим для керівництва і власників підприємства.

Значущі складники основних засобів можуть амортизуватися окремо, якщо їх вартість є суттєвою відносно початкової або балансової вартості об'єкта. Для цього первісна сума активу розподіляється між його ключовими складниками. Термін корисного використання та метод амортизації таких частин можуть збігатися або відрізнятися залежно від особливостей експлуатації кожного елементу [11].

Визначення характеру та призначення робіт, спрямованих на покращення основних засобів, здійснюється керівництвом підприємства з урахуванням оцінки ситуації та значущості витрат. Отже, підприємство самостійно приймає рішення щодо напрямку виконаних заходів:

- удосконалення технічних і функціональних характеристик активу (модернізація, розширення, реконструкція), що в перспективі підвищить економічну вигоду;
- підтримання активу в належному стані для збереження початково запланованих економічних результатів від його використання.

Для ухвалення такого рішення важливим орієнтиром є поріг суттєвості, зафіксований у внутрішніх документах облікової політики підприємства.

Кожне підприємство самостійно визначає відсоткові межі суттєвості операцій для різних видів діяльності, базуючись на власному досвіді та специфіці роботи. Зазвичай ці критерії формуються на основі аналізу минулих періодів. Наприклад, якщо підприємство реалізує продукцію дрібними партіями, то допустимий відсоток суттєвості доходів має бути мінімальним, щоб уникнути викривлення фінансової звітності через сукупність дрібних, але численних угод. Або ж, якщо значну частку витрат підприємства складає амортизація, рівень суттєвості для переоцінки основних засобів треба встановити на низькому рівні (наприклад, 5 % відхилення залишкової вартості від справедливої вартості), щоб запобігти істотним змінам у структурі собівартості виробництва.

Якщо чинні національні або міжнародні стандарти бухгалтерського обліку не встановлюють конкретних критеріїв суттєвості щодо господарських операцій чи статей фінансової звітності, підприємство має право самостійно визначити такі показники у власній обліковій політиці. Під час цього рекомендовано орієнтуватися на граничні значення, зазначені в Методичних рекомендаціях із формування облікової політики [9].

Розглянемо типову проблему, з якою стикаються виробничі та торговельні підприємства в умовах невизначеності сьогодення. Часто на складах накопичується продукція чи товари, на які відсутній належний попит за запланованою підприємством ціною. У результаті такі активи стають неліквідними, що призводить до низки негативних наслідків:

- підприємство втрачає потенційний прибуток, оскільки швидший товарообіг дав би змогу здійснити кілька циклів виробництва чи закупівлі та реалізації, отримуючи дохід на кожному етапі;
- дефіцит оборотних коштів може ускладнити виконання фінансових зобов'язань;
- ризик збитків зростає, якщо товари мають обмежений термін придатності або втрачають актуальність.

Оцінка та переоцінка таких запасів регулюється НП(С)БО 9 «Запаси». Відповідно до цього стандарту, у фінансовій звітності вони відображаються за найменшим із двох значень: первісною собівартістю та/або чистою вартістю реалізації. Втім, якщо на момент складання балансу спостерігається зниження ринкової ціни, псування, моральне старіння чи інші фактори, що зменшують очікувану економічну вигоду, запаси мають бути переоцінені та відображені за чистою вартістю реалізації [12].

Якщо проводиться уцінка запасів, різниця між їх первісною вартістю та чистою вартістю реалізації відноситься на витрати звітного періоду. Таке зменшення відображається шляхом дебетування субрахунку 946 «Втрати від знецінення запасів» із відповідним зменшенням балансової вартості цих запасів [13]. Однак, оскільки Податковий кодекс України не містить положень щодо коригування фінансового результату при переоцінці запасів, платники податку на прибуток враховують такі операції виключно за бухгалтерськими стандартами.

Отже, уцінка запасів у певних випадках може сприяти оптимізації податкових зобов'язань, адже витрати, пов'язані з уцінкою, визнаються в періоді її проведення. Водночас знецінені запаси можуть залишатися на балансі підприємства тривалий час, що призводить до того, що частина їх вартості списується на витрати раніше, ніж це відбудеться для решти запасів у наступних періодах. Такий механізм має тимчасовий ефект і в контексті податкового планування розглядається як метод відстрочення податкових платежів.

До того ж важливо чітко регламентувати в обліковій політиці процедуру інвентаризації, оскільки її результати можуть вплинути на оподаткування. У процесі інвентаризації можуть бути виявлені втрати підприємства або необхідність списання морально застарілого обладнання, що також впливає на фінансові показники.

Висновки. Оновлення облікової політики має бути безперервним процесом, що забезпечує її актуальність і відповідність законодавчим вимогам та бізнес-реаліям. Після затвердження облікової політики треба регулярно оцінювати її положення, перевіряючи відповідність чинним нормам бухгалтерського та податкового законодавства, а також змінам у структурі й діяльності підприємства. Якщо відбуваються зміни в нормативних актах, які впливають на методику ведення обліку, необхідно ретельно проаналізувати можливі варіанти адаптації, провести економічне обґрунтування та обрати найбільш доцільний метод, що відповідає законодавчим вимогам. Зміни в організації бізнесу можуть спричинити появу нових об'єктів обліку, для яких також треба визначити оптимальні методи відображення в обліковій політиці.

Щоб забезпечити ефективність і узгодженість облікової політики, варто регулярно оцінювати її ключові аспекти:

- 1) перевіряти повноту та узгодженість положень, усувати невідповідності, доповнювати або коригувати суперечливі норми;
- 2) аналізувати доцільність та раціональність застосовуваних методів обліку, визначати їх економічну ефективність і коригувати за потреби;

3) оцінювати відповідність облікової політики стратегічним цілям підприємства, враховуючи її вплив на фінансові результати, податкове навантаження та загальну ефективність діяльності.

Методи обліку можуть мати суттєвий вплив на податкову базу та фінансові показники підприємства. Хоча облікова політика не обов'язково повинна будуватися виключно в межах податкового обліку, важливо враховувати її вплив на оподатковувані об'єкти, що створює стратегічні передумови оптимізації податкових зобов'язань для бізнесу. Вибір оптимальних підходів має базуватися на комплексному аналізі діяльності підприємства, його масштабів і стратегічних пріоритетів.

Abstract. The study analyzes the specifics of tax planning as an integral element of managing a company's tax obligations. It has been found that accounting methods used within tax planning aim at accelerating the recognition of expenses or deferring the recognition of income, allowing for a temporary reduction in the tax burden. Certain aspects of accounting policies actively utilized by domestic companies to optimize tax payments are examined. In particular, mechanisms for considering the materiality level of financial transactions and events to expand the expense component and, accordingly, reduce the tax base are analyzed. Special attention is given to the practice of inventory revaluation as a tool for corporate income tax regulation.

Keywords: tax planning, accounting policy, tax liability optimization, materiality, revaluation, stocktaking.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2755-17> (дата звернення: 02.03.2025).
2. Грабчук І. Л., Лайчук С. М. Податкове планування: особливості організації на підприємстві. *Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу*. 2017. Вип. 2. С. 30–34. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ptmbo_2017_2_8
3. Варналій В. С., Романюк А. М. Активізація використання методів податкового планування як чинник забезпечення фінансової безпеки підприємства. *Інтернаука: міжнародний науковий журнал*. 2019. № 4(2). С. 17–23. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/mnj_2019_4\(2\)_6](http://nbuv.gov.ua/UJRN/mnj_2019_4(2)_6)
4. Осадча О. О. Податкове планування та податкова оптимізація в системі управління підприємством. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Сер. Економіка*. 2019. № 14. С. 125–130. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoa_2019_14_19
5. Мельничук Г. С., Ткаченко В. В. Теоретико-методичні аспекти податкового планування на підприємстві. *Збірник наукових праць Державного податкового університету*. 2022. № 2. С. 97–116. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpnudps_2022_2_7
6. Податкове планування ТНК на засадах ризико-орієнтованого підходу в умовах проекту BEPS та діджиталізації економіки / Я. І. Глущенко, О. О. Корогодова, Н. О. Черненко, Т. Є. Моїсеєнко. *Економічний вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»*. 2023. № 25. С. 38–43. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/evntukpi_2023_25_8
7. Cooper M., Nguyen Q. T. K. Multinational enterprises and corporate tax planning: A review of literature and suggestions for a future research agenda. *International Business Review*. 2020. Vol. 29, iss. 3. 101692. URL: <https://doi.org/10.1016/j.ibusrev.2020.101692>
8. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності»: наказ Міністерства фінансів України від 07.02.2013 р. № 73. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/z0336-13> (дата звернення: 02.03.2025).
9. Методичні рекомендації щодо облікової політики підприємства: наказ Міністерства фінансів України від 27.06.2013 р. № 635. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/v0635201-13> (дата звернення: 02.03.2025).
10. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 7 «Основні засоби»: наказ Міністерства фінансів України від 27.04.2000 р. № 92. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/z0288-00> (дата звернення: 02.03.2025).
11. Методичні рекомендації з бухгалтерського обліку основних засобів: наказ Міністерства фінансів України від 30.09.2003 р. № 561. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/v0561201-03> (дата звернення: 02.03.2025).
12. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 9 «Запаси»: наказ Міністерства фінансів України від 20.10.1999 р. № 246. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/z0751-99> (дата звернення: 02.03.2025).
13. Методичні рекомендації з бухгалтерського обліку запасів: наказ Міністерства фінансів України від 10.01.2007 р. № 2. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/v0002201-07> (дата звернення: 02.03.2025).